

Akademide Kadın Çalışmalarının Kurumsallaşma Serüveni: Araştırma Merkezleri, Akademik Dergiler ve Lisansüstü Programlar Üzerinden Bir Değerlendirme

The Institutionalization Adventure of Women's Studies in the Academy: An Evaluation of Research Centers, Academic Journals and Graduate Programs

Dicle Özcan Elçi*

Öz

Türkiye’de kadın çalışmalarının kurumsallaşma serüveninin miladı olarak kabul gören ve 1989 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan “Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi” ile başlayan süreç, günümüzde oldukça yaygınlaşmış olan bir akademik konumlanmanın ilk tezahürlerinden biridir. Türkiye’de akademik feminizmin kurumsallaşmasına çağrıda bulunan ve teşvik eden birtakım uluslararası ve yerel dinamikler önemli rol oynamıştır. Üniversitelerde kadın çalışmaları merkezlerinin öncülüğünde kurumsallaşma pratikleri, öncelikle kadın çalışmaları eksenli disiplinler-arası anabilim dallarını içeren lisansüstü programların açılması, buna paralel yayımcılarının çoğunlukla üniversiteler ve kadın çalışmaları merkezlerinin olduğu hakemli akademik dergilerin kurulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu pratikler aracılığıyla vuku bulan akademik feminizm, geçmişten bugüne farklı değişkenler bağlamında değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu çalışma, “akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşmasında rol oynayan etkenler, dinamikler ve bileşenler nelerdir?” sorusunda hareketle yola çıkmıştır. Buna göre bu çalışmanın

Abstract

The process that started with the “Women's Problems Application and Research Center” established in 1989 at Istanbul University, which is considered as the milestone of the institutionalization of women's studies in Turkey, is one of the first manifestations of an academic positioning that has become quite widespread today. A number of international and local dynamics played an important role in calling for and encouraging the institutionalization of academic feminism in Turkey. Institutionalization practices led by women's studies centers in universities are primarily seen in the opening of graduate programs that include interdisciplinary departments based on women's studies and the establishment of peer-reviewed academic journals whose publishers are mostly universities and women's studies centers. Academic feminism, which is realized through these practices, has undergone change and transformation in the context of different variables from past to present. This study is based on the question “what are the factors, dynamics and components that play a role in the institutionalization of women's studies in academia?”. Accordingly, the

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Özcan Elçi, Sırnak Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, e-posta: dicleozcan88@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-0493-4428.

(Bu çalışma, 16-18 Ekim 2024 tarihleri arasında Fırat Üniversitesi'nde düzenlenen Women Studies 2024/Uluslararası Kadın Çalışmaları Konferansı'nda sunulan "Akademide Kadın Çalışmalarının Kurumsallaşma Serüveni: Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezleri" başlıklı bildirinin genişletilmiş hâlidir.)

Özgün araştırma makalesi

Makale gönderim tarihi: 14 Ocak 2025

Makale kabul tarihi: 15 Mayıs 2025

Original research article

Article submission date: 14 January 2025

Article acceptance date: 15 May 2025

konusu, akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşmasını sağlayan dinamikler ve bu dinamiklerin günümüzdeki konumlarıdır. Çalışmanın amacı, Türkiye akademisinde özellikle 1990'lı yıllardan sonra etkili olmaya başlayan ve günümüzde birçok akademisyenin akademik ilgi alanını oluşturan kadın çalışmalarının, üniversitelerde kurumsallaşmasına güçlü bir dayanak oluşturduğu düşünülen kadın çalışmaları merkezleri, lisansüstü programlar ve akademik dergilerin etkisini tarihsel sürecin konjonktürel yapılarıyla tartışmaktır. Literatürde akademik feminizm ve kadın çalışmalarının kurumsallaşması eksenli çalışmalar olmakla birlikte bu çalışmalar kurumsallaşma deneyimlerini çoğunlukla araştırma merkezleri üzerinden sınırlandırarak analiz etmişlerdir. Bu çalışmanın özgünlüğü, diğer bileşenler olan lisansüstü eğitim programları ve akademik dergicilik boyutlarının da önemine dikkat çekerek bir değerlendirme sunmaktır. Bir derleme çalışması olarak bu çalışmada izlenen yöntem, bu konuda yapılmış literatür çalışmalarının sunduğu verilerin analizidir. Ancak alan yazında konuya dair çalışmaların niceliksel bağlamda sınırlılığı bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma da alan yazındaki boşluğu doldurmaya katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Akademik Feminizm, Kadın Çalışmaları, Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezleri, Kurumsallaşma.

subject of this study is the dynamics that enable the institutionalization of women's studies in academia and the current position of these dynamics. The aim of the study is to discuss the impact of women's studies centers, graduate programs and academic journals, which are considered to be a strong basis for the institutionalization of women's studies in universities, which started to be effective in Turkish academia especially after the 1990s and which constitute the academic interest of many academics today, with the conjunctural structures of the historical process. Although there are studies on the institutionalization of academic feminism and women's studies in the literature, these studies have mostly analyzed institutionalization experiences by limiting them to research centers. The originality of this study is to present an evaluation by drawing attention to the importance of other components, namely graduate education programs and academic journals. As a review study, the method followed in this study is to analyze the data provided by the literature studies on this subject. However, the quantitative limitation of the studies on the subject in the literature emerges as a disadvantage. In this context, this study aims to contribute to filling the gap in the literature.

Keywords: University, Academic Feminism, Women's Studies, Women's Studies Research and Application Centers, Institutionalization.

Giriş

Üniversitelerde akademik bir disiplin olarak “kadın çalışmaları”nın ortaya çıkışı, Amerika ve bazı Avrupa ülkelerinin öncülüğünde tarihsel olarak 1960'lara dayanmaktadır. Sançar'a göre (2003: 164) bir avuç kadının yoğun çabasıyla küçük kıvılcımlar olarak açığa çıkan bu durumun, günümüzde evrensel bir nitelik kazanarak dünyanın hemen her yerinde hatırı sayılır müstakil bir akademik disipline dönüşeceğini kimse tahmin bile edemezdi. Nitekim dönemin tarihsel ve politik koşulları o güne kadar akademide kimsenin “eksiklik” olarak görmediği ancak feminist aktivizmin de etkisiyle ortaya çıkan yeni ve dinamik bir akademik alanı fazlasıyla küçümsemişti. Hâl böyle iken geline nokta kadın çalışmalarının tarihsel süreçte geçirdiği değişim ve dönüşümlere rağmen

Türkiye akademisinde önemli bir konum elde ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Akademik bir disiplin olarak kadın çalışmalarının kurumsallaşması, öncelikle I. Dalga Feminizmin kazanımlarından biri olarak kadınların eğitim ve yükseköğrenim görme hakkını elde etmesi ve böylece eril bir alan olarak bilim ve akademinin kadınlar tarafından öncelikle “öğrenci” olarak sonrasında ise “akademisyen” ve “bilim insanı” olarak dönüştürülmesiyle mümkün olmuştur. Dünya’da 1960’lı yıllarla başlayan bu sürecin Türkiye’deki zamansal karşılığı 1980’li yıllarda yürütülen “öncü kadın akademisyenler” ve feminist aktivistlerin çalışmalarına dayanmaktadır. Öncü feminist akademisyenlerin “akademik feminizm” olarak adlandırdığı (Alkan, 2007; Sancar, 2003; Ecevit, 2015; Kerestecioğlu ve Özman, 2020) bu süreç hâlihazırda birtakım ideolojik değişim ve dönüşümler geçirmekle birlikte kadın sorunlarını kadın bakış açısıyla sorun-sallaştırmaya devam etmektedir. Dünya genelinde kadın çalışmalarının ilgi görmesi elbette birtakım politik parametrelerle ilişkilidir. Bunlardan biri olarak 1995 yılında Birleşmiş Milletler’in koordinatörlüğünde Pekin’de düzenlenen IV. Dünya Kadın Konferansı’nda devletlerin kadın sorunlarını çözmekle yükümlü olduğuna dair küresel bir çağrıda bulunulmuş, böylece kadın çalışmalarının akademide tartışılması Birleşmiş Milletler’e üye ülkeler tarafından teşvik edilmiştir (Dayan, 2019). Türkiye’deki sürecin de bu çağrıdan çok fazla etkilenecek şekilde şekillendiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim 1990’lı yılların sonuna kadar sayısı ancak 12’yi bulan kadın çalışmaları araştırma ve uygulama merkezlerinin günümüzdeki sayısı 123’ü bulmaktadır. Buna paralel olarak lisansüstü programlar ve spesifik olarak kadın çalışmalarına odaklanan akademik dergilerin sayısındaki artışı da bu minvalde değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışma “*akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşmasında rol oynayan etkenler, dinamikler ve bileşenler nelerdir?*” sorusunda hareketle yola çıkmıştır. Buna göre bu çalışmanın konusu, akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşmasını sağlayan dinamikler ve bu dinamiklerin günümüzdeki konumlarıdır. Bu çalışmadaki anahtar kavramlardan biri olarak *kurumsallaşma* ile kast edilen, literatürde buna benzer çalışmalarda da belirtildiği üzere (Sancar, 2003; Parmaksız, 2019; Çubukçu, 2021) üniversitelerde kadın çalışmalarının bağımsız bir bilimsel disipline dönüşmesine etki eden dinamikler ve sosyal bilimler literatüründe görünürlük kazanılmasıdır. Çalışmanın amacı, Türkiye akademisinde özellikle 1990’lı yıllardan sonra etkili olmaya başlayan ve günümüzde birçok akademisyenin akademik ilgi alanını oluşturan kadın çalışmalarının üniversitelerde kurumsallaşmasına güçlü bir dayanak oluşturduğu düşünülen kadın çalışmaları merkezleri, lisansüstü programlar ve aka-

demik dergilerin etkisini tarihsel sürecin konjonktürel yapılarıyla tartışmaktadır. Literatürde akademik feminizm ve kadın çalışmalarının kurumsallaşması eksenli çalışmalar olmakla birlikte bu çalışmalar kurumsallaşma deneyimlerini çoğunlukla araştırma merkezleri üzerinden sınırlandırarak analiz etmişlerdir. Bu çalışmanın özgünlüğü, diğer bileşenler olan lisansüstü eğitim programları ve akademik dergicilik boyutlarının da önemine dikkat çekerek bir değerlendirme sunmaktır.

Bir derleme çalışması olarak bu çalışmada izlenilen yöntem, bu konuda yapılmış literatür çalışmalarının sunduğu verilerin analizidir. Buna göre bu betimsel çalışmada, Türkiye’de kadın çalışmalarının kurumsallaşmasında rol oynayan bileşenlerin tarihsel süreçte, kronolojik olarak geçmişten günümüze niceliksel ve niteliksel olarak değişim ve dönüşümü görünür kılınmaya çalışılmaktadır. Ancak alan yazında konuya dair çalışmaların niceliksel bağlamda sınırlılığı bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma da alan yazındaki boşluğu doldurmaya katkı sağlamayı hedeflemektedir. Buna göre bu çalışma şu sorulara cevap aramaktadır:

- Türkiye’de kadın çalışmalarının akademiye/üniversiteye girmesi hangi döneme tekabül etmektedir?
- Akademik feminizmin ve kadın çalışmalarının kurumsallaşmasını sağlayan koşullar ve kazanımlar nelerdir?
- Kurumsallaşma süreci hangi tarihsel-politik dinamiklerden etkilennmiştir?
- Geline bu aşamada kadın çalışmalarının halihazırdaki durumu ve konumu nasıldır?

Bu çalışmada akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşma serüveni üç temel dinamik üzerinden değerlendirilmektedir. Bunların ilki, kadın çalışmalarının resmîyette somutlaşmasının ilk tezahürlerinden biri olarak okunabilecek olan *kadın çalışmaları/araştırmaları uygulama ve araştırma merkezlerinin kurulmasıdır*. İkincisi, araştırma merkezlerinin doğal bir sonucu olarak açığa çıkan *kadın çalışmaları/araştırmalarına yönelik lisansüstü programların açılmasıdır*. Son bileşen ise spesifik olarak *kadın çalışmaları/araştırmalarına odaklanan hakemli, bilimsel, akademik dergilerin yayın hayatına başlamasıdır*. Böylesi bir kategorizasyon tercihinin sebebi, benzer çalışmalardaki “kurumsallaşma” tartışmalarının maddi/teknik koşullarının benzer süreçleri işaret ederek yapılmasıdır. Literatürde “akademik feminizm” anahtar kavramıyla tartışılabilen bu konu, akademik feminizmin kurumsallaşmasında “öncü” kabul edilen birtakım akademisyenler tarafından tarihsel perspektiften okunarak değerlendirilmekle birlikte (Arat, 1996; Arat, 2006; Alkan 2007; Çubukçu, 2022; Ecevit, 1996; Kandiyoti, 2010; Parmaksız,

2019; Sancar, 2003) özellikle araştırma merkezleri üzerine yapılmış sınırlı sayıda çalışmanın da mevcudiyetini belirtmek gerekmektedir. Araştırma merkezlerini odağına alan çalışmalarda, günümüzde sayısı ortalama 119'u bulan kadın/kadın ve aile çalışmaları/araştırmaları araştırma ve uygulama merkezleri üniversitelerde kadın çalışmalarının akademik bir disiplin ya da birime dönüşmesinin ilk nüveleri olarak kabul edilip, büyük önem atfedilmektedir (Çilingiroğlu, 2001; Özvarış ve Akin, 2003; Eroğlu, 2004; Balci, 2016; Wolff, Durmaz ve Çataltepe, 2017). Bunların dışında kadın çalışmaları merkezlerinin mevcut konumları, kurumsal kapasiteleri, çalışma alanları, sorunları ve çözüm önerilerine yönelik bazı profil çalışmaları da mevcuttur (Ateş ve Tanyeri, 2022; Ertan, Yol ve Savaş, 2019; Koç ve Turgut, 2024; Savaş, Ertan ve Yol, 2018).

Akademide Kadın Çalışmalarının Tarihçesi

Kadın çalışmaları ya da akademik feminizmin akademide yer alışı, kadınlar için her şeyden önce bir zorunluluk ve görev olarak tanımlanmaktadır. Zira yüzyıllardır kamusal alana dahil olan diğer kurumlar gibi (siyaset, din, hukuk) bilime/akademiye/eğitime hâkim olan “erkek akıl” dünyayı keşfederken ve tanımlarken cinsiyet körü davranmaktan kaçınmamıştır. Buna göre akademik feminizm mevcut bilim anlayışı içinde kadınların yaşamlarını ve sorunlarını, kadınlara dair bilgiyi, görünmez, ikincil ve değersiz kılan erkek egemen bilim anlayışını, akademi gibi eril elit alanları eleştiren bir bilimsel yaklaşımdır (Kerestecioğlu ve Özman, 2020: 642; Sancar, 2003). Başka bir deyişle kadınlar akademide artık bilimsel bilginin “nesnesi” konumundan çıkıp bilginin üreticisi olarak “öznesi” konumuna geçerek pasif konumlarını aktifleştirmeyi hedeflemektedir (Sancar, 2003). Nitekim bir insan hakkı meselesi olarak bile çok temel bir perspektiften bakıldığında bile dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadın cinsiyetinin kadınlığa dair farklı varoluşları betimlemeye, sorunları keşfetmeye ve çözüm önerileri geliştirmeye pekâlâ hakkı olmalıdır.

Bu saiklerden yola çıkarak bir sorumluluk olarak akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşması, I. Dalga Feminizmle kadına eğitim/yükseköğretime giriş hakkının tanınması ile başlamaktadır. Kadınlara üniversitenin kapıları ilk defa sırasıyla 1870’de İngiltere, 1880’de Fransa ve 1890’da Almanya tarafından açılmıştır. Lisans düzeyinde öğretimle başlayan bu süreç 1920’de Amerika’da kadınlara açılan ilk doktora programı sayesinde lisansüstü düzeye taşınmıştır (Alptekin, 2011: 36). 1960’lı yıllara kadar kadınların daha çok öğrenci olarak devam ettiği tarihsel dönem, II. Dalga Feminizmin etkisiyle “sokaktan akademiye” taşan bir sürece evrilmiştir. Dünyada kadın çalışmaları ile ilgili ilk dersin

1965'te Amerika'daki Free University of Seattle'de, resmi olarak açılan ilk kadın çalışmaları programlarının San Diego ve Sunny Üniversite-si'nde başladığı bilinmektedir (Kerestecioğlu ve Özman, 2020: 642). Bu bağlamda kadınların bilimde/akademide nihayet bir "özne" olarak yer almaya başlayışı ve yükselişi Batı Avrupa ve ABD öncülüğünde 1980'lerin başına tekabül etmekte olup, bu dönemde henüz spesifik olarak "kadın çalışmaları" adıyla olmasa bile sosyolog, psikolog ve antropologlar tarafından "kadın eksenli" çalışmalar yürütülmektedir (Özbudun, 1987). "Kadın çalışmaları" adlandırmasıyla özellikle disiplinler arası bir yaklaşımla lisansüstü düzeye ulaşmak ise yine 1980'li yıllara tekabül etmektedir. Yine feminist aktivizmin bir kazanımı olarak Birleşmiş Milletler'in 1975 yılını "Uluslararası Kadın Yılı" ilan etmesi, 1979'da CEDAW'ın (Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) önerilmesi gibi küresel kazanımlar kadın çalışmalarının akademinin ilgi alanına mazhar olmasının yolunu açmıştır. Benzer biçimde Birleşmiş Milletler'in 1995 yılında düzenlediği IV. Dünya Kadın Konferansı'nda açığa çıkan Pekin Deklerasyonu küresel çapta kadın odaklı akademik çalışmalara ivme kazandırmıştır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok Birleşmiş Milletler ülkesi o tarihten sonra üniversite-lerde kadın çalışmalarının teşvik edilmesi ve kurumsallaşmasına çağrıda bulunmuştur (Savaş, Ertan ve Yol, 2018: 1528). Gelineen noktada kadın çalışmaları akademik bir disiplin olarak, dünyanın hemen her ülkesinde başlangıçta feminist olmakla birlikte, günümüzde feminist ya da farklı ideolojik duruşlardan beslenerek akademideki konumunu güçlendirmeye devam etmektedir. Özetle dünyada ve Türkiye'de "kadın çalışmaları/women's studies" ya da "toplumsal cinsiyet çalışmaları/gender studies" gibi iki temel adlandırma üzerinden gelişen akademik feminizm eril epistemolojik yaklaşımlara meydan okuyarak gelenekselleşmiş bilimsel anlayışı dönüştürmek için çabalamaktadır.

Türkiye'de Kadın Çalışmalarının Kurumsallaşma Sürecine Etki Eden Dinamikler

Türkiye'de kadın çalışmalarının kurumsallaşma serüveninin 1980'li yılların sonu ile 1990'lı yılların başı itibariyle başladığını söylemek mümkündür. Elbette 1980'lerden önce kadınların aile, hukuk, çalışma yaşamı, devlet, siyaset gibi kurumlarla olan ilişkisine odaklanan "feminist olmayan" kadın çalışmaları mevcuttu (Sancar, 2003). Ancak eril akademiye bir alternatif olma çabasında olan akademik feminizm eksenli çalışmalar 1980'li yıllara tekabül etmektedir. Bu başlık altında "*Türkiye'de kadın çalışmalarının akademiye/üniversiteye girmesi hangi döneme tekabül etmektedir?*" şeklinde ifade edilen araştırma sorusunun cevap aranmaktadır.

“Feminist olmayan kadın çalışmaları” ile başlatılan kurumsallaşma sürecinde kadın çalışmalarında kadınlar milliyetçi, modernleşmeci, sosyalist ya da dindar ideolojiler doğrultusunda araçsallaştırmasına rağmen, sonraki dönemlerde açığa çıkacak olan feminist çalışmalara önemli bir teorik bilgi arka planı sağlayacağı düşünülmektedir (Kerestecioğlu ve Özman, 2020: 646). Kurumsallaşmanın öncü kadınlarından biri olarak kabul edilen Nermin Abadan Unat’ın 1978’de başkanlığını yürüttüğü Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından İstanbul’da organize edilen “Türk Toplumunda Kadın” başlıklı kongreden açığa çıkan çalışmaların derlendiği aynı başlıklı “Türk Toplumunda Kadın” kitabı kadın çalışmalarının köşe taşlarından biri olarak tanımlanmaktadır (Sancar, 2003; Kerestecioğlu ve Özman, 2020: 646; Özügurlu ve Dayan, 2020: 457). Benzer bir etki ve öneme sahip bir başka önemli eşik, 1989 yılında Almanyaya Kassel Üniversitesi Disiplinlerarası Kadın Araştırmaları Çalışma Grubu tarafından düzenlenen sempozyumda sunulan Türkçe bildirilerin bir araya getirilmesiyle oluşan “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar” isimli derleme çalışmasıdır. Akademik feminizmin öncülerinden kabul edilen Şirin Tekeli tarafından derlenen bu çalışma yazarın kendisi tarafından, yazarlarının kadınlık konumunu “ilk defa” feminist bakış açısından sorguluyor olmaları sebebiyle feminist kadın hareketinin üniversite ayağını temsil eden “Kadın Araştırmaları” disiplinin Türkçe’deki ilk örneği olarak deklare edilmektedir (Tekeli, 2015: 34).

Kerestecioğlu ve Özman’ın çalışmasında Türkiye’deki akademik feminizmin ya da kadın çalışmalarının kurumsallaşma tarihi dört temel döneme ayrılarak analiz edilmektedir (2020: 642). Buna göre Cumhuriyet’in kurulmasından 1980’lere kadar uzanan, modernleşmeci paradigmaya dayalı (feminizm öncesi) erken dönem; feminist yaklaşımın doğuşunu sağlayan 1980-2000 arası kurucu dönem; merkez sayılarındaki artışla birlikte niceliksel artış ve ideolojik bölünmeleri kapsayan 2000 sonrası dönem ve son olarak 2010’lu yıllardan günümüze kadar devam eden akademik feminizmin gerilediği kriz dönemi şeklinde bir dönem-selleştirme söz konusudur. Öte yandan Dayan’ın çalışmasında “toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları anabilim dalları” üzerinden bir değerlendirme yapılarak 1993-2011 yıllarında sayıları birkaç tane ile sınırlı olan ilk dönem; 2011-2016 yıllarını kapsayan ve merkezlerin sayısal olarak arttığı ikinci dönem ve 2016 sonrası olarak tanımlanan gerileme dönemi biçiminde bir ayrıma gidilmiştir (2019: 56-59). Bu çalışmada ise akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşma serüveni üç temel dinamik üzerinden değerlendirilmektedir. Zira tarihsel-kronolojik bir çözümlemeden ziyade kurumsallaşma dinamikleri ve bileşenleri üzerinden bir okuma yapılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda ilk olarak ka-

dın çalışmalarının resmiyette somutlaşmasının ilk tezahürlerinden biri olarak okunabilecek olan *kadın çalışmaları/araştırmaları uygulama ve araştırma merkezlerinin kurulması* temelinde bir tartışma yürütülmektedir. İkinci olarak araştırma merkezlerinin doğal bir sonucu olarak açığa çıkan *kadın çalışmaları/araştırmalarına yönelik lisansüstü programların açılması* bağlamında çözümlemeler yapılmaktadır. Nihayetinde de spesifik olarak *kadın çalışmaları/araştırmalarına odaklanan hakemli, bilimsel, akademik dergilerin yayın hayatına başlaması* üzerinden kurumsallaşma serüveni anlamlandırmaya çalışılmaktadır. Sözü edilen bu üç temel dinamik, aynı zamanda “*akademik feminizmin ve kadın çalışmalarının kurumsallaşmasını sağlayan koşullar ve kazanımlar nelerdir?*” şeklinde ifade edilen araştırma sorusunun da cevabı niteliğindedir.

Kadın Sorunları/Çalışmaları/Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezlerinin Kurulması

1989 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan “Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi”, günümüzde oldukça yaygınlaşmış olan bir akademik birimleşmenin ilk adımı ve Türkiye’deki kurumsallaşma serüveninin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Hâlihazırda güncel sayıları 123’ü² bulan kadın çalışmaları araştırma ve uygulama merkezlerinin ilk örneklerinin kuruluş öykülerine bakıldığında bugünkü kazanımların o zamanlarda verilen ciddi bir mücadelenin sonuçları olduğunu anlamak mümkündür. Türkiye’deki öncü feminist akademisyenlerden olan Fatmagül Berktaş’ın uzun yıllar yöneticiliğini yaptığı İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KSAUM) ve 1993 yılında kurulan ve yine öncü feminist akademisyenlerden Serpil Sancar’ın kurucu müdürlüğünü yaptığı Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM) örneklerinde kurucuların akademi ile feminist hareket arasında köprü görevi gördüğü ve sonradan kurulan merkezlere rol model oldukları açığa çıkmaktadır (Alkan, 2007: 14; Çubukçu, 2022; Kerestecioğlu ve Özman, 2020: 648-656).

1990’lı yılların başından 2000’li yılların başına kadar geçen on yıllık zaman diliminde toplamda 13 üniversitede kadın çalışmaları merkezinin kurulduğu görülmektedir.

² Araştırma merkezlerinin güncel sayılarına ilişkin YÖK’ün resmî internet sitesinde somut bir belgeye rastlanmamıştır. Bu konuda yapılmış en güncel literatür çalışmasına göre bu sayı 119’dur (Koç ve Turgut, 2024: 221). Ancak kadın çalışmaları merkezleri yöneticilerinin yer aldığı ve araştırmacının da dahil olduğu bir sosyal ağ platformunda paylaşılan verilere göre güncel sayı 123’tür. Bu toplam sayıya adları spesifik olarak “araştırma merkezi” olan kuruluşların yanı sıra, koordinatörlük ve birim adıyla araştırma merkezlerine benzer kuruluş amaçlarına sahip kuruluşlar da dahil edilmiştir. Güncel kadın çalışmaları araştırma merkezi listesi çalışmanın sonunda ek olarak yer almaktadır.

Tablo 1. 1989-2000 Yılları Arasında Kurulan Merkezler

Kuruluş Yılı	Merkezin Adı
1989	İstanbul Üni. Kadın Sorunları Uyg. Ve Arş. Merkezi (KSAUM)
1992	Marmara Üni. Kadın İşgücü İstihdamını Arş. Merkezi
1993	Ankara Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi (KASAUM)
1994	Çukurova Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi (KADAUM)
1996	Ege Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi (EKAM)
1996	Gazi Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi
1996	Gaziantep Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi (GÜKAMER)
1997	Mersin Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi (MERKAM)
1998	Yüzüncü Yıl Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi (YÜKAM)
1998	Çankaya Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi
1998 ³	Doğu Akdeniz Üni. Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi (KAEM)
1999	Atılım Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi
2000	Kocaeli Üni. Kadın Sorunları Arş. ve Uyg. Merkezi (KASAUM)

Kaynak: Alptekin, 2011: 39-40.

Tablo 1'e göre 10 yıllık süreçte çoğunlukla İstanbul, Ankara, Marmara, Ege, Kocaeli ve Çukurova Üniversitesi gibi köklü üniversitelerle birlikte, Gaziantep ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri gibi görece daha yeni ve Atılım ile Çankaya Üniversiteleri gibi vakıf/özel üniversitelerde merkezlerin kurulduğu göze çarpmaktadır. 2025 yılı itibariyle ilk merkezin kuruluşundan bu yana geçen yaklaşık 35 yıllık süreçte merkez sayıları 119'u bulmuştur. Merkez sayılarının artmasının birtakım teknik ve konjonktürel sebepleri mevcuttur. Niceliksel artışın en önemli sebeplerinden biri, Türkiye'deki üniversite sayısının 2008 sonrası kurulan üniversitelerle ciddi bir artış sağlamış olmasıdır. Nitekim artan üniversite sayısı 2010 yılı itibariyle merkez sayısındaki artışı da beraberinde getirmiştir (Ertan, Yol ve 2019: 178). Bir diğer ve önemli sebep ise 2015 yılında YÖK'ün "Akademide Kadın Çalışmaları Birimi"ni aktifleştirmesi ve "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi"nin bizzat dönemin YÖK Başkanı Erol Özvar tarafından üniversitelere deklare edilmesidir. Tutum Belgesi üniversitelere, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının üniversitelerde ders olarak okutulması, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik farkındalık ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yapılması ve kadın çalışmaları merkezi olan üniversitelerde merkezlerin güçlendirilmesi ile olmayan üniversitelerde kurulmasını teşvik edilmesini salık vermektedir (Savaş, Ertan ve Yol, 2018: 1529). Sonuç olarak ister köklü isterse de görece yeni kurulan üniversitelerde kadın çalışmaları merkezlerinin kurulmasının akademide "yükselen bir trende" dönüştüğünü söylemek mümkündür.

³ Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kurulan ilk ve YÖK'e bağlı bir üniversite olduğu için kapsama dahil edilmiştir.

Merkezlerin adlarına yönelik bir inceleme yapıldığında ise 2000'e kadar kurulan bütün merkezlerin *"kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezi"* olarak kurulduğu fark edilmektedir. Bu süreçte merkezlerin çoğunlukla kadın sorunları adlandırmasıyla kurulmasının sebeplerinden biri, kurucu öncü olarak İstanbul Üniversitesi'nin ardından kurulan merkezlerin geleneği devam ettirmesi olabileceği gibi akademinin kadın konusuna bir "sorun alanı" olarak yaklaştığını imleyen bilinçli politik bir tercih olarak da okunabilir (Kerestecioğlu ve Özman, 2020: 657). Ancak günümüzdeki kadın çalışmaları merkezlerinin adlandırma tercihlerinin kadın meselesine ve feminizme bakış ve yaklaşımlara göre çeşitlilik gösterdiğini söylemek mümkündür. Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kadın ve Aile Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi gibi farklı kurumsal adlandırmalarla merkezlerin kurulduğu görülmektedir. Geline nokta bu isimlendirmelerden en çok tercih edilenin "kadın ve aile" olduğu, başlangıçta sıklıkla tercih edilmesine rağmen şu anda çok az araştırma merkezinin adının "kadın sorunları" olduğu ve son olarak "toplumsal cinsiyet" adlandırmasının ise en az tercih edilen olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 2019 yılında 87 araştırma merkezi üzerinden yapılan bir profil çalışmasında merkez isimlerinin çoğunlukla "kadın sorunları", "kadın çalışmaları" ve "kadın araştırmaları" olarak verildiği, "kadın ve aile" adlandırmasının henüz yaygın olmadığı göze çarpmaktadır (Ertan, Yol ve Savaş, 2019: 177). Buna göre "kadın ve aile" tercihinin özellikle 2020 sonrasına tekabül ettiğini söylemek mümkündür.

Günümüzde aktif olan kadın çalışmaları merkezlerinin üniversitelerdeki faaliyetleri ve görevlerine odaklanan az sayıdaki çalışmadan hareketle merkezlerin neler yaptığını cevaplamak mümkün olabilir. Merkezlere yönelik bir profil çalışmasında 55 üniversitenin kadın çalışmaları merkezinin sağladığı verilere göre merkez yöneticileri çoğunlukla kadın araştırmaları ya da toplumsal cinsiyet odaklı uzmanlaşmadan ziyade alan dışı (sosyoloji, siyaset bilimi, işletme vb.) akademik çalışmalar yürütmektedir. Merkez faaliyetleri çoğunlukla sosyal ve kültürel etkinlikler, farkındalık amaçlı konferans ve seminerler olup; süreli yayın, araştırma projesi, sertifikalı kurslar ya da kongre-sempozyum gibi bilimsel toplantılar icra eden merkez sayıları oldukça azdır (Savaş, Ertan ve Yol, 2018: 1531-1539). Öte yandan merkezlerin bir kısmının web sitesini aktif olarak kullanmadığı ve birçoğunun etkinlik düzeyi düşük olduğu, ve genellikle Anneler Günü, Kadınlar Günü ve Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü gibi özel günlerde faaliyet gösterdikleri; aktif olan merkezlerin başta şiddet olmak üzere, kadın hakları, ta-

rihte kadın, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın sağlığı, aile, çalışma yaşamında kadın, pandemide kadın, evlilik, medyada kadın, göç ve siyaset konularına ağırlık verdiği de bir başka profil çalışmasının sonuçlarıdır (Koç ve Turgut, 2024: 221-222). Kadın çalışmaları merkezlerinin temel amaç ve görevlerinden biri olarak arşivleme faaliyetlerinin de genel olarak düşük olduğu, yapılan akademik çalışmalar ile etkinlik ve faaliyetlere ilişkin görsellerin web sayfası güncellemeleri gibi teknik durumlarda yok olduğu ve çoğu araştırma merkezinde buna yönelik bir önlem veya çözüm önerisinin geliştirilmediği de merkezlere ilişkin bir eleştiridir (Bayır ve Karatepe, 2021).

Kadın/Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Lisansüstü Programların Kurulması

Kurumsallaşmanın önemli bir diğer göstergesi olarak kabul edebileceğimiz, kadın çalışmalarına yönelik kurulan lisansüstü programların ilkleri, kadın çalışmaları merkezlerinin kurulmasına paralel olarak 1993'te İstanbul Üniversitesi, 1996'da Ankara Üniversitesi ve 1999'da Ege Üniversitesi'nde kurulmuştur. Ancak kadın çalışmaları merkezi olmadığı halde "Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları" adıyla 1994'te Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde kurulan yüksek lisans programı bu durumun istisnasıdır. Nitekim yüksek lisans programlarının kuruluş öykülerine bakıldığında merkezleri kuran öğretim üyelerinin etkisi ve rolü daha da belirginleşmektedir. Bunlardan biri olarak Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'na kabul edilen ilk öğrencilerden biri olarak Satı Atakul'un yazısında, bölümün açılmasının diğer üniversitelerde olduğu gibi kadın çalışmaları merkezini kuran "kadın akademisyenlerin" ilgileri, politik duruşları, akademideki etkileri ve öğrencilerin çabaları neticesinde kurulduğu açıkça ifade edilmektedir (Atakul, 2009: 309).

Tablo 2'de görüldüğü üzere, bu hususta ilk adımların atıldığı 1993'ten 2000'lerin başına kadar toplamda 4 üniversitede kadın çalışmaları yüksek lisans programları mevcuttur. Öte yandan 2000'lerin başından 2010 yılına kadar geçen 10 yıllık süreçte hiç yeni program açılmayıp, 2010'lardan sonra program sayılarında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Hâlihazırda toplam 15 üniversitede aktif eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü programlardan Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde 2018 ve sonrası kurulan program isimlerinin, bir üst başlıkta yürütülen konjonktür değişikliği ile bağlantılı olarak "Kadın ve Aile Çalışmaları" şeklinde açığa çıktığı görülmektedir.

Tablo 2. Yüksek Lisans Programları

Kurulduğu Yıl	Üniversite Adı	Program Adı
1990	İstanbul Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı
1994	Ortadoğu Teknik Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Programı
1996	Ankara Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı
1999	Ege Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı
2010	Mersin Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Yüksek Lisans Programı
2010	Akdeniz Üniversitesi	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı
2011	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırmaları Yüksek Lisans Programı
2012	Hacettepe Üniversitesi	Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Programı
2013	Dokuz Eylül Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı
2014	Celal Bayar Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı
2014	Gaziantep Üniversitesi	Kadın Çalışmaları
2018	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı
2018	Giresun Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı
2019	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları
2021	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları

Kaynak: Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Derneği (TOCİKAD) (<https://tocikad.org/yuksek-lisans-programlari/>)

Doktora programlarının ise açılan ilk yüksek lisans programından tam 19 yıl sonra ilk defa 2012 yılında Ankara Üniversitesi'ndeki kadın çalışmaları merkezindeki öğretim üyelerinin çabasıyla açıldığı bilinmektedir. Tablo 3'te geçmişten günümüze açılan ve aktif olan doktora programları incelendiğinde toplamda 6 üniversitede mevcut oldukları göze çarpmaktadır. İlki 2012 yılında kurulurken, sonuncusu 2019 yılında Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde "Kadın ve Aile Çalışmaları" adıyla kurulmuştur. Doktora programlarının isimlerinde "toplumsal cinsiyet" ifadesinin baskın olduğu açığa çıkmaktadır. Türkiye'deki hiçbir üniversitede toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarına ilişkin lisans programı mevcut değilken, bazı üniversitelerde yüksek lisans ve doktora programları bulunmaktadır. Ankara Üniversitesi, Mersin Üniversitesi ve Akdeniz Üniversitesi eş zamanlı olarak hem yüksek lisans hem de dok-

tora programına sahipken, doktora programı olan Sabancı Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi'nde yüksek lisans programları mevcut değildir.

Tablo 3. Doktora Programları

Kurulduğu Yıl	Üniversite Adı	Program Adı
2012	Ankara Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları
2014	Mersin Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları
2017	Akdeniz Üniversitesi	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı
2017	Sabancı Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları
2019	Kadir Has Üniversitesi	Kadın Çalışmaları
2019	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları

Kaynak: Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Derneği (TOCİKAD), (<https://tocikad.org/doktora-programlari/>)

Dünyada *feminist yöntem* olarak adlandırılan bilimsel bilgi üretiminin pozitivizme alternatif oluşturan eleştirel kurama dahil olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim eleştirel feminist araştırmacılar, çalışmalarında asimetrik güç ilişkilerinin kadınlar üzerindeki yansımalarına odaklanırken, kadın kimliklerini daha çok “kesişimsellik”⁴ ekseninde incelemektedir (Glesne, 2012: 15). Türkiye’deki kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları anabilim dallarının üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne bağlı olarak kurulduğu bilinmektedir. Kadın çalışmalarının başlangıçtan günümüze disiplinler-arası, çok-disiplinli, disiplinler-ötesi, disiplinler-üstü gibi bilimsel yaklaşımlarla şekillendiğini söylemek mümkündür. Öyle ki disiplinler-arasılık akademik feminizm ve kadın çalışmaları bağlamında epistemolojik bir tercih olarak yorumlanmakta (Sancar, 2003); kadın gerçekliğinin tek boyutlu tartışılmaktan ziyade farklı disiplinlerin çoklu bakış açısından değerlendirilmesi gerektiği gerekçesiyle politik bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır (Dayan, 2019: 56). Dahası disiplinlerarasılığın bir kazanımı olarak kadın çalışmaları dışında üretilen akademik çalışmalarda -özellikle sosyoloji ve antropoloji gibi bilimler başta olmak üzere hukuk, tıp, eğitim gibi bilimsel alanlardaki tez ve makalelerde- feminist metodoloji sıklıkla kullanılmaktadır (Şentürk, 2020: 527-528). Ancak söz konusu disiplinlerarasılığın kadın çalışmalarına somut katkıları olmakla birlikte, özellikle diğer

⁴ *Kesişimsel feminizm* günümüzde ırk, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, farklı sınıfsal aidiyetler, engellilik/sakatlık, fiziksel görünüş, etnik köken, din, eğitim seviyesi gibi birçok farklı mecradaki kadınları birleştirebilme imkânına sahip bir köprü vazifesi görerek, I. ve II. Dalga Feminizmin kadınlığı “yekpare” bir cinsiyet kategorisi olarak tanımlamasını eleştirmekte ve farklı kadın kimliklerinin olabileceğine dikkat çekmektedir (Avcil, 2020).

sosyal bilimlerin bakış açılarının güdümünde münferit ve müstakil bir akademik alana dönüşmesinin önünde ciddi bir engel oluşturduğu da iddia edilmektedir (Alkan, 2007: 15-16). Kadın çalışmaları anabilim dallarında yürütülen tez, makale ve bildirilere bakıldığında ise çalışmaların büyük çoğunluğunun nitel araştırma yöntem ve teknikleri ile yürütüldüğü karşımıza çıkmaktadır (Şentürk, 2020: 529).

Kadın/Toplumsal Cinsiyet Odaklı/Temalı Akademik Dergilerin Kurulması

Türkiye’de salt kadın odaklı ya da temalı hakemli ve bilimsel bir derginin kurulması, kadın çalışmalarının kurumsallaşma serüveninde başlı başına bir mihenk taşı olma özelliğini taşıyan İstanbul Üniversitesi’nin 1993 yılında yayın hayatına başlayan “Kadın Araştırmaları Dergisi” ile mümkün olmuştur. 2019 yılına kadar kesintisiz yayın yapan bu derginin, bilimsellikten uzak ideolojik tarafgirliklerle yayın yaptığı iddiasıyla yayın hayatına son verilmiştir (Özügürlü ve Dayan, 2020: 463). Ancak 2019’dan sonra el değiştirilen dergi yeni bir yayın ekibi ile “İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi” adıyla yayın hayatına yeniden başlamıştır.

Tablo 4. Kadın/Toplumsal Cinsiyet Temalı Akademik Dergiler

Başlangıç Yılı	Yayımcı	Dergi Adı
1993-2019	İstanbul Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Dergisi
2000	Doğu Akdeniz Üniversitesi	Kadın/Woman 2000
2009	Ankara Üniversitesi	Feminist Eleştiri-FE Dergi
2015	Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)	KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi
2017	Marmara Üniversitesi	Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi
2018	Nurşen Adak	Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi (KTC)
2019	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
2019	Atatürk Üniversitesi	Advances in Women’s Studies
2020	Emine Erdoğan Çınaz	Feminist Tahayyül: Akademik Araştırmalar Dergisi
2021	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi
2022	Sakarya Üniversitesi	Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
2024	Aslı Davaz	Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi

Kaynak: Dergipark, 2025,

(<https://dergipark.org.tr/tr/search?q=kad%C4%B1n§ion=journal>)

Tablo 4 incelendiğinde 1993 yılından 2000’e kadar İstanbul Üniversitesi’nin dergisi dışında başka hiçbir yayına rastlanmamaktadır. Benzer

biçimde 2000-2009 yılları arasındaki yaklaşık 10 yıllık süreçte yine hareketlilik yoktur. Ancak beklenen ivme 2015 yılı sonrasında yakalanarak 2022'ye kadar toplamda 8 hakemli akademik dergi yayına başlamıştır.

1998 yılında Kıbrıs Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde kurulan Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi'nin bir yayın organı olarak "Kadın/Woman 2000" adlı dergi, 2000 yılından bu yana aktif olarak yayın hayatına devam etmektedir. Her yıl haziran ve aralık aylarında olmak üzere, yılda 2 sayı olarak Türkçe ve İngilizce yayımlanan dergi, toplumsal cinsiyet ve kadının konumu ve hakları konularında sosyoloji, psikoloji, sağlık, antropoloji, hukuk, siyaset bilimi, ekonomi, sanat tarihi, arkeoloji, edebiyat ve iletişim alanlarında disiplinler arası nitelikli bilimsel makaleler yayımlamakta; 25 yıldan bu yana toplumsal cinsiyeti temel alan yayınlara yer vermeyi amaçlamaktadır (Kadın/Woman 2000, 2025). Kadın çalışmalarına ilişkin yayıncılık tarihinin bir diğer önemli sac ayaklarından biri olarak yayın hayatına devam eden "FE Dergi (Feminist Eleştiri)", 2009 yılında Ankara Üniversitesi'nde o dönemler KASAU ile kadın çalışmaları anabilim dalında etkin olan akademisyenler tarafından kurulmuştur (Wolff, Durmaz ve Çataltepe, 2017: 368).

Kadın odaklı akademik yayıncılığın tek aktörü elbette üniversiteler değildir. Nitekim 2015 yılında yayın hayatına başlayan "KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi" bir üniversiteye bağlı olmayıp, yayımcısı Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) adlı bir sivil toplum kuruluşudur. Derginin amaç ve hedefleri *"kadın meselelerine tekilci ve ezber yaklaşımları sorgulamak; farklı perspektiflerin ışığında kadın konusunu belirli bir grup akademik çevrenin mesaisi olmaktan çıkarıp, interdisipliner bir yaklaşımla daha geniş bir akademik ve genel okuyucunun ilgisine sunmak; özellikle ülkemizde kadın çalışmalarındaki hegemonik söylem ve analizlere uluslararası akademik camianın kadın çalışmalarında ortaya koyduğu alternatif yönelim ve kavramsallaştırmaları da dikkate alarak eleştiriler sunmak ve yeni kavramlar geliştirmek"* şeklinde tanımlanmaktadır (KADEM, 2025). Buna göre KADEM'in klasik feminist ve toplumsal cinsiyetçi söylemlerle şekillenen kadın çalışmaları tarihine alternatif geliştirmek istediği, iktidarın kadın meselesi ve toplumsal cinsiyet algısını referans aldığı dile getirilmektedir (Kerestecioğlu ve Özman, 2020: 663).

Tablo 4'e göre, 2017 ve 2018 yıllarında Marmara Üniversitesi ve Akdeniz Üniversitesi'nin kadın çalışmaları/araştırmaları ile toplumsal cinsiyet çalışmalarını birleştirdikleri dergiler çıkardıkları görülmektedir. 2019 yılında Atatürk Üniversitesi'nin "Advances in Women's Studies" adlı dergisi; 2020 yılında "Feminist Tahayyül"; 2021'de "Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi", 2022'de "Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi" ve son olarak 2024'te "Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi" yayın hayatına başlamıştır. Geline

noktada geçmişten günümüze yayın hayatına aktif devam eden toplamda 11 kadın odaklı akademik, bilimsel, hakemli dergi mevcuttur.

Son olarak akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşma serüveninde hatırı sayılır bir önemi ve etkisi bulunan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nı anmadan geçmemek gerekir. Zira kadınlar tarafından yazılan ya da kadınlar üzerine çalışılan yazılı, işitsel ve görsel kıymetli eserler bu kütüphanede kullanıcıların yararına sunulmaktadır. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı resmi olarak 1989 yılında kurulmuş, kütüphane ise 1990 yılında faaliyete geçmiştir. Kuruluşundan itibaren İstanbul'un Fener semtinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin tahsis ettiği tarihî binada faaliyetlerini sürdürmektedir. Kütüphane ve arşivin amacı, kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri bugünün araştırmacılarına derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak olarak tanımlanmıştır (Karatepe, 2008: 135).

Kadın Çalışmalarının Günümüzdeki Konumu: Niceliksel Artış, Niteliksel Dönüşüm

1980'lerin sonunda atılan ilk adımların ardından, günümüzde kadın çalışmaları çeşitli değişim-dönüşüm ve hatta birtakım zorluklara rağmen bağımsız bir sosyal bilim disiplini olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. 2011-2016 yılları arasında Türkiye'de kadın çalışmalarının "altın çağı"nı yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu dönemde kadın sorunları/çalışmaları merkezleri sayısal olarak hızla artış eğilimindeyken; İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanması, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi'nin YÖK tarafından kabulü ve ilanı, Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi'nin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanmaya konulması gibi kazanımlar söz konusudur (Dayan, 2019: 58-59). Ancak 2016 sonrasında yaşanan konjonktürel, politik ve yapısal dönüşümlerden kadın çalışmaları da nasibini almıştır. Kadın çalışmaları müstakil bir akademik disiplin olarak varlığını sürdürmekle birlikte, başlangıçtaki feminist saiklerden uzakta, geleneksel değerler ve özellikle de aile kurumuna eklemlenerek bir dönüşümden geçmektedir. Bu tartışmalara geçmeden evvel, varılan konumun tarihsel-politik arka planına odaklanmak gerekmektedir. Nitekim bu başlık altında ve devamında "*kadın çalışmalarının halihazırdaki durumu ve konumu nasıldır?*" biçiminde ifade edilen araştırma sorusu ekseninde tartışmalar yürütülmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler ve Türkiye'ye Etkisi

Günümüzde feminist kuram ve kadın çalışmaları literatürünün vazgeçilmez kavramlarından birine dönüşen "toplumsal cinsiyet" kavramı, Dünyada ve Türkiye'de açığa çıkan "toplumsal cinsiyet karşıtı hareket-

ler”/”anti-gender hareketler” üzerinden eleştirilmektedir. Toplumsal cinsiyet ifadesi, -Butler’ın 1990’lı yılların başında yayınladığı “Cinsiyet Belası” kitabına kadar- biyolojik cinsiyetin doğuştan belirlenmişliğinin aksine, bir toplum ya da kültürde kadın ve erkeklere yönelik roller ve beklentileri içermekte olup, kültürler ve toplumlar bağlamında farklılaşabilen sosyal inşaları, dolayısıyla nasıl “kadın” ya da “erkek” olunacağına dair reçeteleri işaret etmekteydi (Özkazanç, 2020, 34). Ancak Butler (1990) ile birlikte biyolojik cinsiyetin de tıpkı toplumsal cinsiyet gibi kültürel bir inşa olduğu ve dolayısıyla “kader” olmadığı iddiası, toplumsal cinsiyet ifadesinin farklı toplumsal kesimler tarafından “tehlikeli” olarak algılanmasıyla sonuçlanmıştır. Çünkü, toplumsal cinsiyet ifadesi halihazırda LGBTİ+ hareketlerin ve queer kuramın da sıklıkla referans verdiği anahtar kavramlardan birine tekabül etmektedir. Bu ilişkilendirilme de anti-gender hareketlerin açığa çıkmasıyla sonuçlanmaktadır.

Anti-gender hareketlerin 2010 yılından bu yana Kuzey Amerika, Latin Amerika, Doğu ve Batı Avrupa ile Türkiye’de yaygınlaşarak uluslararası ve küresel bir boyuta evrildiğini söylemek mümkündür. Özellikle Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki Macaristan, Polonya, Slovakya ve Hırvatistan’da 2012 yılından bu yana; Rusya ve Ukrayna ile Fransa ve İsveç gibi Batı Avrupa ülkelerinde de 2013 yılından bu yana; Paraguay, Ekvador, Kolombiya ile Meksika gibi Latin Amerika ülkelerinde de 2013 yılından bu yana toplumsal cinsiyet karşıtı kampanyalar devam etmektedir (Çokoğullar, 2022; Şahin, 2020: 658). Bu örneklerde de görüldüğü üzere, sanıldığı gibi aksine, Batı toplumları yükselen LGBTİ+ hareketlere karşı görmezden gelen ya da teşvik eden bir konumda durmaktan ziyade, rahatsızlıklarını kitlesel olarak açığa vurma eğilimindedir. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin temel argümanlarına bakıldığında, öncelikle toplumsal cinsiyet teorisinin bilimsel olmayıp “ideolojik” olduğu ve bu ideolojinin toplumları cinsiyetsizleştirme/nötr cinsiyet politikalarıyla kadın/erkek farklılığını ortadan kaldırmayı, heteroseksüel evlilikleri, üremeyi ve aile kurumunu yok etmeyi hedeflediği iddia edilmektedir (Özkazanç, 2020: 35; Şahin, 2020: 661-662). Bir diğer ortak özelliği ise farklı ideolojik-politik görüşleri birleştirmesi ve dinî söylemler kadar seküler yaklaşımları da içermesidir. Başka bir deyişle, aşırı sağ ve milliyetçi-muhafazakâr ideolojilerden beslenmekle birlikte, anti-liberal söylemler de toplumsal cinsiyet karşıtlığını desteklemektedir (Şahin, 2020: 662).

Bu hareketlerin Türkiye’ye yansımalarına bakıldığında, bu konuyu Türkiye’de sorunsallaştıran ilk akademisyen Alev Özkazanç’ın saptamaları dikkate değerdir. Özkazanç’a göre (2020), Türkiye’de toplumsal cinsiyet karşıtlığı etrafındaki kitlesel örgütlenmeler, Batı’dan daha geç bir tarih olan 2019 yılına tekabül etmektedir. Öte yandan Batı’daki tep-

kiler aile kurumunu korumaya yönelikken, Türkiye’de “ataerkil reaksiyon” ya da “erkeklik tepkisi”/”eril gövde gösterisi” adını verdiği, daha farklı bir tepki biçimi olduğuna dikkat çekmektedir. Söz konusu erkeklik tepkisinin 6284 Sayılı Ailenin ve Kadının Korunması Kanunu, İstanbul Sözleşmesi, nafaka ve velayet talepleri ile LGBTİ+ hoşnutsuzluğunu içerdiğini vurgulamaktadır (Özkazanç, 2020: 36-40). Başka bir çalışmada anti-gender hareketler yukarıdan aşağıya/tavandan tabana doğru bir mühendislik projesi, kutsal aile, beka ve mağduriyet söylemleri üzerinden inşa edilen bir maskülinist restorasyon olarak yorumlanmaktadır (Yetiş ve Özdüzen, 2024: 8-9). Buna göre Türkiye’de AB dayatmaları olarak anlamlandırılan toplumsal cinsiyet eşitliği uygulamaları ve çalışmaları, kültüre özgü olmayıp milli değerleri aşındırdığı gerekçesiyle gerek toplumun belirli kesimleri gerekse de iktidar nezdinde eleştirilmektedir.

Anti-gender Hareketlerin Akademide Kadın Çalışmalarına Etkisi

Toplumsal cinsiyet karşıtlığının akademideki somut tezahürlerinden biri olarak karşımıza çıkan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi’nin 2019 yılında rafa kaldırılması ile başlayan süreç, akademide kadın çalışmalarının da konjonktürel ve niteliksel bir dönüşüme uğramasına zemin hazırlamıştır. Burada toplumsal cinsiyet kavramının kendisinden ziyade eşitlik/eşitsizlik vurgusu ile sunulmasından duyulan bir rahatsızlık söz konusu olup; akademideki kadın çalışmalarının aile ile ilişkilendirilerek kapsamının değiştirilmesi hedeflenmektedir (Gezgin, 2024: 727). Buna göre toplumsal cinsiyet eksenli çalışmaların toplumsal değer ve hassasiyetlere karşı ciddi bir tehdit olarak algılandığı gerekçesiyle iptal edilen Tutum Belgesi ile akademide kadın çalışmaları için yeni bir paradigma değişikliğine gidildiğini söylemek mümkündür. Paradigma değişikliğinin toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtlığı bağlamında inşa edildiği ve Tutum Belgesi’nin iptalinden önce 2013 yılında Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) tarafından ve bu kavrama alternatif olarak “toplumsal cinsiyet adaleti” kavramının önerildiği bilinmektedir (Özügürü ve Dayan, 2020: 463; Şahin, 2020: 660).

Bu yaklaşımın bir devamı olarak 2020 sonrası kurulan kadın çalışmaları merkezlerinin büyük çoğunlukla “kadın ve aile” adıyla kurulduğunu söylemek mümkündür. Bu durum yeni kurulan veya geçmişte farklı isimlerle kurulmasına rağmen isim değişikliğine giden merkezlerin, başlangıçtaki feminist saiklerden uzakta konumlandığını göstermektedir. Nitekim Alkan’a göre (2007: 14) üniversite içinde feminizmin olanaklılığına dair tartışmaların bir sonucu ve ürünü olarak açığa çıkan kadın çalışmaları araştırma merkezleri başlangıçta feminist ideoloji eksenli kurulmakla birlikte, sonradan sayıca artan bu merkezler “feminist ça-

lışmalar” yürütmekten ziyade “kadın çalışmaları” yürütmektedirler. Başka bir deyişle, merkezlerin büyük çoğunlukla “kadın ve aile” odaklı kurulması ve faaliyet yürütmesi, kadını aileyle özdeşleştiren milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin üniversite yönetimleri ve bilim anlayışına yansımalarından kaynaklandığı iddia edilmektedir (Sancar, 2003). Bu sebeple her ne kadar niceliksel bağlamda bir artış olsa da merkezlerin nitelik olarak başlangıçta verilen mücadelenin ideolojik mirası ve kazanımlarından uzakta olduğu, dolayısıyla da kadın çalışmalarının bir ilerlemenden ziyade gerileme içinde olduğu iddia edilmektedir (Kerestecioğlu ve Özman, 2020: 664).

Ayrıca Türkiye’de yükselen anti-gender hareketlerin de kadın çalışmalarını toplumsal cinsiyetçi bakış açısının “tekeline” kurtararak, toplumun geleneksel değerleriyle uyumlu aile kurumu ile ilişkilendirilmesini hızlandırdığı söylenebilir. Türkiye’de 2011 yılında imzalanıp 2014’te yürürlüğe giren, İstanbul’da imzaya açıldığı için İstanbul Sözleşmesi olarak tanımlanan “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” toplumsal cinsiyet ifadesini içeren ilk uluslararası hukuksal metin özelliğini taşımaktadır. 2021 yılında İstanbul Sözleşmesi’nin Türkiye Cumhuriyeti bakımından Cumhurbaşkanı Kararı ile feshi, toplumun belirli bir kesiminin Sözleşme’den duyduğu somut bir rahatsızlığın giderilmesi amacıyla, anti-gender hareketin en önemli somut kazanımlarından biri olarak okunabilir. Sonuç olarak, her ne kadar kadınların toplumsal konumlarının iyileştirilmesi ve aile içinde güçlendirilmesi mevcut iktidar dönemindeki kadın-erkek eşitliğine dikkat çeken Anayasa’nın 10. maddesi, İstanbul Sözleşmesi, 6284 Sayılı Yasa gibi birtakım hukuksal düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmışsa da, kadından ziyade ailenin korunması eksenli politikalar, İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme, nafaka hakkının tartışılması gibi gündemlerin de aynı iktidar döneminde kadınların toplumsal konumlarını zayıflatmaya zemin oluşturduğu söylenebilir (Keleş, 2023: 521).

YÖK Tutum Belgesi’nin iptali ile İstanbul Sözleşmesi’nin rafa kaldırılması ile başlayan sürecin kadın çalışmalarında önemli bir kırılma noktası yarattığını söylemek mümkündür. Bu tespit, toplumsal cinsiyet karşıtlığının akademide toplumsal cinsiyet bağlamı kadın çalışmaları yürüten akademisyenlere olan etkilerine odaklanan çalışmaların sonuçlarından yola çıkarak yapılmıştır. Örneğin, 2025 yılında yayınlanmış bir çalışmaya göre toplumsal cinsiyet çalışmaları yürüten akademisyenlerin birçoğunun toplumsal cinsiyet karşıtlığının hâkim olduğu bu politik iklimde kendini dışlanmış, duygusal olarak savunmasız, çaresiz ve yetersiz hissettikleri, mesleklerine yabancılaştıkları, günlük ve iş yaşamlarında çatışma ve ikilemlere maruz kaldıkları açığa çıkmıştır (Pehlivanlı ve

Eslen-Ziya, 2025a). Buna benzer başka bir çalışmada toplumsal cinsiyet akademisyenlerinin akademik özgürlüğe aykırı biçimde marjinalize edilmelerinin zihinsel yorgunluk, endişe ve değersizleştirme duyguları ile sonuçlandığı, bu sebeple de akademik sürdürülebilirliğin mümkün olmadığına dikkat çekilmiştir (Pehlivanlı ve Eslen-Ziya, 2025b).

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, Türkiye’de kadın çalışmalarının üniversite/akademideki kurumsallaşma dinamiklerine, örgütlenme süreçlerine ve geçmişten bugüne bu alanda yaşanan değişim ve dönüşüme odaklanmaktadır. Buna göre bu çalışmada akademide kadın çalışmalarının kurumsallaşma serüveni üç farklı gösterge üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değişkenler sırasıyla kadın çalışmaları merkezleri, kadın çalışmalarına yönelik lisansüstü programlar ve kadın odaklı akademik-hakemli-bilimsel dergilerin kurulması olarak tanımlanmıştır.

İlki 1989’da kurulan araştırma merkezlerinin sayısı günümüzde 123’ü bulmuştur. Özellikle 2015’ten sonra sayıları hızla artan kadın çalışmaları merkezlerinin adları da kadın sorunları, kadın çalışmaları, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve kadın ve aile çalışmaları gibi çeşitlilik göstermektedir. Merkezlerin faaliyetleri çoğunlukla kadın odaklı akademik çalışmalar yürütmek, akademik dergiler yayınlamak, kadın temalı bilimsel toplantılar düzenlemek ve kadına özgü sorunlar ile çözüm yolları konusunda konferans, seminer, panel gibi bilinçlendirme ve farkındalık faaliyetleri yürütmektir. Kadın çalışmaları anabilim dallarının kurulması ile başlayan lisansüstü programlar da günümüzde 15 üniversitede multidisipliner ve interdisipliner nitelikte eğitim-öğretim faaliyetleri yürütmektedir. Son olarak kadın, kadın ve toplumsal cinsiyet, kadın ve aile bağlamlarıyla kadın çalışmalarına yönelik toplamda 10 farklı spesifik hakemli dergi mevcuttur. Sonuç itibarıyla, akademik feminizmin bir kazanımı olarak açığa çıkan kadın çalışmaları merkezlerinin kurulması, kadın çalışmaları bölümlerinin açılması ve feminist ya da kadın eksenli akademik dergilerin ortaya çıkması, nihayetinde kadın hareketinin üniversiteleri de içine alarak kapsam genişlemesine doğru yol aldığını açığa çıkarmaktadır (Şentürk, 2020: 525).

Kadın çalışmaları merkezleri, kadın odaklı dergiler ve kadın çalışmalarına yönelik lisansüstü programlarının geçmişten bugüne niceliksel olarak artıyor olması, bu alandaki niteliksel dönüşümleri ve ideolojik ayrışmaları beraberinde getirmektedir. Tarihsel süreçte kadın çalışmaları öncelikle “toplumsal cinsiyet” ile sonrasında “aile” ile ilişkilenebilir durumda kalmıştır. Başka bir deyişle, günümüzde kadın çalışmaları başlangıçta olduğu gibi sadece “kadın çalışmaları” değildir; bir kesim için kadın çalışmalarının kapsayıcı terimi “toplumsal cinsiyet” iken, baş-

ka bir kesim için kadın çalışmaları “aile” kavramı ile yakından ilişki kurmak zorundadır. Dünyada ve Türkiye’de toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin artıyor olması, Türkiye’de kadın çalışmalarında bir paradigma değişikliğine yol açmıştır. Anti-gender hareketlerin etkisiyle toplumsal düzeyde İstanbul Sözleşmesi’nin Türkiye bakımından feshi ile akademik camiada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi’nin iptali kadın çalışmalarının feminist saikler ve toplumsal cinsiyetçi bakış açısından uzaklaşmasıyla sonuçlanmış olup, varılan bu nokta kimi akademisyenlerce kadın çalışmalarının elde ettiği kazanımların gerilemesi olarak yorumlanmaktadır. Bazı yorumlamalara göre ise feminist ve yalnızca “kadın odaklı” saiklerle yola çıkan kurumsallaşma serüveninin vardığı nokta, hem seküler hem de muhafazakâr eğilimlerden beslenerek açığa çıkan bir tür melezleşme halidir. Elbette bu çalışmadan çıkan bu sonuç, bir “eleştiri”den ziyade daha çok bir “durum tespiti” olarak anlamlandırılmaktadır. Asıl eleştiri gerektiren husus, kadın çalışmalarının içe dönük yapısı ve ideolojik bölünmelerle güçsüzleşen hâlinin, kadın çalışmalarını “küçük ama benim” anlayışı içinde bir tür “kendin söyle kendin dinle” anlayışına dönüşmüş olmasıdır (Sancar, 2003). Başka bir deyişle kadın çalışmaları üniversitelerde ayrıksı, soyutlanmış ve tuhaf işlerle uğraşanların alanı olarak kodlanmakta, üniversite yönetimleri veya başka birimlerdeki akademisyenler tarafından yeterince ciddiye alınmamaya devam etmektedir. Kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet eksenli çalışmalar, üniversitelerde “önyargı” ile karşılanmakta, bu alanda çalışacak gönüllü akademisyenlerin katılımını azaltmakta ve bu durum da akademik verimliliği sekteye uğratmaktadır.

Bu alanla ilgili literatür çalışmalarına bakıldığında Türkiye’de akademik feminizm ve değişim-dönüşüm süreçlerine odaklanan tarihsel çalışmalar ile kadın çalışmaları merkezlerini odağına alan profil çalışmaları göze çarpmaktadır. Kısıtlı sayıdaki çalışmalar haricinde profil çalışmalarında çoğunlukla ikincil veriler kullanılmış, merkezlerin web sayfaları üzerinden bilgiler toplanmıştır. Bu anlamda akademik feminizmin kurumsallaşmasına katkıda bulunan ve hâlihazırda üniversite içinde ya da dışında akademik çalışmalarını yürüten, konunun öznelere/aktörlerinin deneyimlerinin veri olarak kullanıldığı çalışmalara ihtiyaç vardır. Profil çalışmalarında ise araştırma merkezlerinin yöneticileri ya da aktif rol alan akademisyenlerle görüşülerek birincil veriler üzerinden daha kapsamlı çalışmalar yürütülebilir. Bu çalışma da ilgili literatürün taranmasıyla açığa çıkan bir derleme çalışması, aynı zamanda ikincil verilerin analizine dayalı betimsel bir çalışmadır. Öte yandan yapılan çalışmaların sayıca oldukça az ve literatürde ciddi bir boşluk söz konusu olduğunu hatırlatmak gerekmektedir.

Kaynakça

- Alkan, A. (2007). Akademik feminizm ve üniversite: Bu tanışıklıktan ne çıkar? S. Akyol vd. (Eds.) *Dönüştürülen üniversiteler ve eğitim sistemimiz içinde* (ss. 333-363). Eğitim Sen Yayınları.
- Alptekin, D. (2011). Sokaktan akademiye: Kadın hareketinin kurumsallaşma süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 33-43.
- Arat, N. (1996). Women's studies in Turkey. *Women's Studies Quarterly*, 24(1), 400-411.
- Arat, Y. (2006). Türkiye'de kadın çalışmaları: Kemalizm'den feminizme. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(3), 78-87.
- Atakul, S. (2009). Kadın çalışmaları öğrencisi olmak. A. Bora ve A. Günel (Ed.), *90'larda Türkiye'de feminizm içinde* (ss. 307-321). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ateş, N. B., & Tanyeri M. E. (2022). Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin Halkla İlişkiler Rollerini: Durum Çalışması. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi* (8), 100-129.
- Avcil, C. (2020). Kesişimsellik: Feminizmde kapsam genişlemesine doğru. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1290-1312.
- Balcı, E. (2016). Üniversitelerin kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezleri. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı-Kadın Öğrenimi Düzeyi ve Sağlıklı Toplum Özel Sayısı*, 2(2), 52-68.
- Bayır, D. ve Karatepe, T. (2021). Üniversitelerin kadın araştırmaları merkezleri arşivleri ve iş birliği alanları. *Türkiye'de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını: Kadınların Arşivlerdeki Yeri Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde, (ss. 215-231), İstanbul.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Great Britain: Routledge.
- Çilingiroğlu, N. (2001). Türkiye'de akademik düzeyde kadına yönelik kurumsallaşma. Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni, 20(2).
- Çokoğullar, E. (2022). Popülist itirazlar, cinsel tehditler ve aileye dönüş çağrıları: Toplumsal cinsiyet karşıtlığı. *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9, 82-89.
- Çubukçu, S. U. (2021). Üniversitelerde toplumsal cinsiyet merkezleri. *Feminist Bellek*, <https://feministbellek.org/universitelerde-toplumsal-cinsiyet-merkezleri/>
- Çubukçu, S.U. (2022). Women's and gender studies at universities in Turkey: challenges, achievements, and problems. In: *Mapping Gender: What's New and What's Ahead in Ottoman and Turkish Women's, Gender, and Sexuality Studies* (ss. 90-101), (Pera-Blätter).

- Dergipark,
(2025). <https://dergipark.org.tr/tr/search?q=kad%C4%B1n§ion=journal>
- Ecevit, Y. (1996). Türkiye’de kadın çalışmaları: durum, sorunlar ve gelecek. H. Coşkun (Ed.) *Akademik Yaşamda Kadın* içinde, Ankara: Türk Alman Kültür İşleri Kurulu.
- Eroğlu, K. (2004). Kadın kuruluşları içinde üniversite kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezlerinin rolü. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 8(2), 23-31.
- Ertan, S., Yol, F., & Savaş, G. (2019). Üniversite kadın araştırmaları merkezleri web siteleri analizi: Logolar, semboller ve faaliyetler. *Yükseköğretim Dergisi*, 9(2), 173-188.
- Gezgin, E. (2024). Türkiye’deki toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin gelişimi karşısında akademi. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 717-732.
- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş* (Çev. A. Ersoy, & P. Yalçinoğlu) Ankara: Anı Yayıncılık.
- KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, (2025). Amaç ve sam, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kademkad/aim-and-scope>
- Kadın/Woman 2000 Dergisi, (2025). Amaç ve sam. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jws/aim-and-scope>
- Kandiyoti D. (2010). Gender and women’s studies in Turkey: A moment for reflection? *New Perspectives on Turkey*, 43, 165-176.
- Karatepe, T. Ç. (2008). *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/815095> adresinden alınmıştır.
- Keleş, D. (2023). Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin bir örneği olarak “Süresiz Nafaka Mağdurları Platformu”. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* 5 (2) 517-544.
- Kerestecioğlu, İ.Ö. ve Özman, A. (2020). Türkiye’de akademi-feminizm ilişkisi: Kavramsal tartışmalar, tarihsel-politik dinamikler, güncel sorunlar. F. Saygılıgil ve N. Berber (Eds.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Feminizm* içinde, (ss. 641-666). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koç, H. ve Turgut, H. K. (2024). Türkiye’de üniversite kadın çalışmaları araştırma merkezlerinin panoraması: Çalışma Alanları, Etkinlikler ve Faaliyetler Açısından Bir Analiz. *Women Studies 2024/Uluslararası Kadın Çalışmaları Konferansı Bildiri Özetleri Kitabı* içinde (ss. 221-222), Elazığ.
- Özbudun, S. (1987). Batıda özgürlük sonrası kadın literatürüne bakış, *Varlık*, Sayı: 958.

- Özkazanç, A. (2020). Avrupa’da ve Türkiye’de yükselen toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler üzerine: Alev Özkazanç ile söyleşi. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 41. 30-45.
- Özügürlü, A. ve Dayan, C. (2020). Toplumsal cinsiyet karşıtlığı ve akademik özgürlükler: Türkiye’de kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları örneği. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 35(6), 456-465.
- Özvarış Ş. ve Akın A. (2003). Üniversitelerin kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezleri. Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.
- Parmaksız, P. M. Y. (2019). Thirty years of gender and women’s studies in Turkey, *Women’s Studies International Forum*, <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2019.102279>.
- Pehlivanlı, E. ve Eslen-Ziya, H. (2025a). Academic state of anomie in gender studies: masked and expressed emotions within the academic environment in Turkey. *Journal of Gender Studies*, 1-14., <https://doi.org/10.1080/09589236.2025.2473919>
- Pehlivanlı, E. ve Eslen-Ziya, H. (2025b). Turkish Gender Studies’ Scholars: Balancing Academic and Emotional Turbulence. *Social Politics*, 1-24. <https://doi.org/10.1093/sp/jxae028>
- Sancar, S. (2003). Üniversitede Feminizm? Bağlam, Gündem ve Olanaklar, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 97, 164-182.
- Savaş, G., Ertan, S. ve Yol, F. (2018). Türkiye’deki üniversitelerin kadın araştırmaları merkezleri profili araştırması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1527-1547.
- Şentürk, B. (2020). Alanlardan üniversiteye feminist yöntemin seyri üzerine kısa bir tartışma. F. Saygılıgil ve N. Berber (Eds.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Feminizm* içinde, (ss. 520-529). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (2015). 1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar. Ş. Tekeli (Ed.), *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde (ss. 15-46). İstanbul: İletişim Yayınları.
- TOCİKAD (Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Araştırmaları Derneği, (2025). Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programları, <https://tocikad.org/yuksek-lisans-programlari/>
- TOCİKAD (Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Araştırmaları Derneği, (2025). Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Doktora Programı, <https://tocikad.org/doktora-programlari/>
- Yetiş, E.Ö. ve Özdüzen, Ö. (2024). Anti-genderism in Turkey: Masculinist entrenchment through cultural intimacies. *Women’s Studies International Forum*, 107, 1-10.

Wolff, R. A., Durmaz, Z. D. ve Çataltepe, O. (2017). Üniversitelerin Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin Rolü ve Önemi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Kadın Özel Sayısı*, 9, 365-381.

Ek-1: Kadın Çalışmaları Merkezleri Güncel Listesi

1	Üniversite Adı	Merkezin Adı
2	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
3	Adıyaman Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
4	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
5	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
6	Akdeniz Üniversitesi	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi
7	Alanya Alâeddin Keykubat Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
8	Aksaray Üniversitesi	Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
9	Altınbaş Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
10	Amasya Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
11	Anadolu Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
12	Ankara Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
13	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
14	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Aile ve Toplum Araştırmaları ve Uygulama Merkezi
15	Ardahan Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
16	Atatürk Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
17	Atılım Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
18	Avrasya Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
19	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
20	Balıkesir Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
21	Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi	Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi
22	Bartın Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
23	Başkent Üniversitesi	Kadın-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi
24	Bayburt Üniversitesi	Kadın ve Aile Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
25	Beykent Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
26	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
27	Bingöl Üniversitesi	Kadın ve Aile Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
28	Bitlis Eren Üniversitesi	Kadın ve Genç Girişimcileri Destekleme Eğitim, Uygula-

		İlma ve Araştırma Merkezi
29	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
30	Bursa Uludağ Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
31	Çağ Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
32	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
33	Çankaya Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
34	Çankırı Karatekin Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
35	Çukurova Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
36	Dicle Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
37	Doğuş Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
38	Dokuz Eylül Üniversitesi	Kadın Hakları ve Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
39	Düzce Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
40	Ege Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
41	Erciyes Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
42	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
43	Erzurum Teknik Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
44	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
45	Eskişehir Teknik Üniversitesi	Bilim ve Teknolojide Kadın Araştırma ve Uygulama Birimi
46	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	Toplum Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
47	Fırat Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
48	Gaziantep Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
49	Gebze Teknik Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
50	Giresun Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
51	Girne Amerikan Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Merkezi
52	Hacettepe Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM)
53	Hakkâri Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
54	Harran Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
55	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	Kadın ve Aile Uygulama ve Araştırma Merkezi
56	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
57	Hitit Üniversitesi	Kadın ve Aile Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
58	Iğdır Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
59	İnönü Üniversitesi	Kadın, Aile ve Toplum Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
60	İstanbul Aydın Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Koordinatörlüğü

61	İstanbul Gedik Üniversitesi	Kadın Girişimciliği Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü
62	İstanbul Gelişim Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
63	İstanbul Okan Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi/ Cinsel Tacize Karşı Önlem ve Destek Çalışmaları Komisyonu
64	İstanbul Rumeli Üniversitesi	Kadın Hakları Eylem Planı Komisyonu
65	İstanbul Topkapı Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
66	İstanbul Teknik Üniversitesi	Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulama Merkezi
67	İstanbul Ticaret Üniversitesi	Kadın ve Aile Uygulama ve Araştırma Merkezi
68	İstanbul Kültür Üniversitesi	Kadın ve Sosyal Araştırmalar Birimi
69	İstanbul Nişantaşı Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
70	İstanbul Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
71	İstinye Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezi
72	İzmir Demokrasi Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
73	İzmir Ekonomi Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
74	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
75	İzmir Kavram Myo	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Komisyonu
76	Kadir Has Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
77	Kafkas Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
78	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
79	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
80	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
81	Kastamonu Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
82	Kıbrıs Doğu Akdeniz Üniversitesi	Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi
83	Kırıkkale Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
84	Kırklareli Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
85	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Fatma Bacı Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
86	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
87	Kocaeli Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
88	Koç Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
89	Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi

90	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
91	Maltepe Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
92	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırma ve Uygulama Merkezi
93	Mardin Artuklu Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
94	Marmara Üniversitesi	Ekonomik ve Sosyal Alanda Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
95	Mersin Üniversitesi	Kadın Sorunlarını Uygulama ve Araştırma Merkezi
96	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
97	Munzur Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
98	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
99	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi
100	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
101	Ordu Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü
102	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları
103	Özyeğin Üniversitesi	Sürdürülebilirlik Platformu Toplumsal Eşitlik Koordinatörlüğü
104	Pamukkale Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
105	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	Aile ve Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
106	Sabancı Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi
107	Sakarya Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
108	Selçuk Üniversitesi	Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü
109	Siirt Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
110	Sinop Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
111	Süleyman Demirel Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
112	Şırnak Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
113	TED Üniversitesi	Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
114	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
115	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
116	Trakya Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
117	Uluslararası Final Üniversitesi	Aile ve Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezi
118	Uşak Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
119	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
120	Yalova Üniversitesi	Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma

		Merkezi
121	Yaşar Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
122	Yozgat Bozok Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
123	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
124	Gazi Üniversitesi	Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

